משה שאַליט / ווילנע

נייע פּרטים וועגן ש. אַנסקי

(לויט אַרכיוו־מאַטעריאַלן)

די ווייטער-געבראַכטע נאָטיצן האָבן מיר באַאַרבעט אויפן יסוד פון אויטענטישע מאַטעריאַלן, גרעסטנטיילס פון מאַנוסקריפּטן. מיר האָבן זיך באַנוצט דערביי מיט פאָלגנדיקע מקורים: א) אַרכיוו פון דער ווילנער היסטאָריש-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט אויפן נאָמען פון ש. אַנסקי; ב) אַ בוך מיט אַריינגעקלעפּטע און געזאַמלטע דורך אַנסקין צייטונגס-אויסשניטן וועגן זיין טעטיקייט אין משך פון לאַנגע יאָרן; ג) אַ פּעקל בריוו פון אַנסקין און צו אַנסקין (קאָרעספּאָנדענץ צווישן ש. אַנסקי און ל. וויינשטיין), וועלכע ה' לוי וויינשטיין פון שטעטל בראַסלאַוו, וואָס איז בשעתו געווען אַנסקיס סעקרעטאַר אין פּעטערבורג ביי דער עטנאָגראַפישער עקספּעדיציע, האָט אונז צוגעשיקט אין אונזער פערזענלעכן רשות; ד) אַרכיוו פון געגנט-קאָמיטעט „יעקאָפּאָ" אין ווילנע, וווּ אַנסקי איז געווען אין יאָר 1919 וויצע-פּאָרזיצער.

מיר ברענגען דאָ נאָר אַ גאָר קליינעם טייל פון דעם מאַטעריאַל, איבערלאָזנדיק דאָס איבעריקע אויף אַ צווייטן מאָל פאַר אַ גרעסערער אַרבעט וועגן אַנסקין.

1. די בריוו פון אַנסקיס פאָטער

אַנסקיס פאָטער אהרן הכהן ראַפּאָפּאָרט פון שטעטל טשאַשניק (וויטעבסקער גוב., לעפּעלער קרייז), וואָס האָט זיך מיט זיין פאַמיליע פרי באַזעצט אין וויטעבסק, האָט זיך פאַרנומען מיט פאַרמיטלונגס-געשעפטן ביים קויפן אימעניעס, גיטער און וואַלד ביי פריצים און איז תמיד געווען אין וועג. די בעלי-בתישקייט פלעגט פירן אַנסקיס מוטער חנה, אַן אשת-חיל און גוטע יידישע פּחוי, וואָס האָט געהאַלטן אַ שענק-שטוב אין וויטעבסק, וווּ אַנסקי איז אויסגעוואַקסן און זיך דערצויגן (און שפּעטער באַשריבן אין זיינע דערציילונגען און נאָוועלן), זיך דערצויגן אין חדר און בית-מדרש, זיך געהאַדעוועט צווישן פּראָסטן יידישן עולם און צווישן גויים.

אין די יאָרן, צו וועלכע די בריוו געהערן (1885—1890), איז אַנסקיס פאָטער שוין געווען אַן אַלטער מאַן, און די געשעפטן זיינע זענען אים געגאַנגען זייער שלעכט.

פאַר זיין זון שלמה זאַנוויל אָבער זענען גראָד אָט די יאָרן געווען די אַנטשיידנסטע און וויכטיקסטע אין זיין לעבן, פאַר זיין גאַנצער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג און אַרבעט. ס'איז געווען נאָך גאָר נישט לאַנג, ווי אַנסקי האָט ענדגילטיק איבערגעריסן מיט דעם טראַדיציאָנעלן שטייגער אין זיין היים און האָט געמאַכט די ערשטע זעלבסטשטענדיקע טריט אין דער ברייטער וועלט אַריין.

אַנהויב 1881, ווען אַנסקי איז אַלט געווען 17 יאָר, איז ער אַפּגעפאָרן פון זיין געבורטסשטאָט וויטעבסק אין שטעטל ליאָזנע (מאָהילעווער גוב., אָרשער קרייז) אַלס פּריוואַטער לערער, און ווי ער דערציילט אין זיין „חטאת נעורים" האָט ער עס געטאָן נישט אַזוי „צוליב לערעריי ווי מיטן ציל צו פאַרשפּרייטן השכלה צווישן דער אָרטיקער יוגנט, עפענען זיי די אויגן". ער איז דאָן געווען „דורכגעדרונגען מיט אַ חריסטער זיכערקייט אין זיינע כחות און שטאַרק באַגייסטערט מיט די הויכע אידעאַלן, וואָס האָבן געלויכטן פאַר זיינע אויגן. בערך מיט אַ יאָר פריער איז ער אַראָפּ פון וועג, אַריינגעטאָן זיך אין די ספרים חיצונים און געוואָרן אַ פאַרקאָכטער משכיל.

אַנסקי האָט שוין דאָן געפירט אַ טאָג-בוך אין דער פאָרם פון בריוו צו זיין יוגנט-פריינט חיים זשיטלאָווסקי, האָט געשריבן זיין ערשטע דערציילונג אויף יידיש (בכלל דאָס ערשטע ווערק, רוסיש האָט ער נאָך דאַן נישט געקענט) און איז אין די ווייטערדיקע אַכציקער יאָרן שוין „אַוועק אין פאָלק", אַרבעטנדיק אין וואַרשטאַטן שרייבנדיק נייע ווערק, וואַנדערנדיק איבער שאַכטעס און לעבנדיק צווישן באָסיאַקעס אין יעקאַטערינאָסלאַוו.

דאָס איז געווען אין יענעם פּעריאָד פון „שטורם און דראַנג" אין אַנסקיס לעבן, וועלכן ער באַשרייבט אין איינעם פון זיינע מאַנוסקריפּטן, וואָס זענען פאַרבליבן אין פּעטערבורג:

„אַ יונגערמאַן, וואָס איז געבוירן געוואָרן און איז אויסגעוואַקסן אין דער געדיכטעניש פון יידישן לעבן, האָט דורכגעמאַכט אַ גאַנץ-פּאַראַדאָקסאַלע עוואָלוציע; ביכער אויף דער העברעישער שפּראַך האָבן מעכטיק און שטורמדיק מיך אָפּגעריסן פון אַלטן יידנטום און זיינע טראַדיציעס, האָבן אין מיר דערוועקט אַ שנאה און פאַראַכטונג צו זיינע טראַדיציעס און האָבן מיך געשטופּט צו דער רוסישער גראַמאַטע, כדי דערנאָך אויף דער רוסישער שפּראַך צו דערפילן/די פּראַכט פון דער פּאָעזיע, וואָס ליגט פאַרבאָרגן אין די אַלטע היסטאָרישע יסודות און טראַדיציעס"... (ז. דעם אַרטיקל פון פ. שאַרגאָראָדסקאַיאַ אין „יעווריעיסקאַיאַ סטאַרינאַ", ב. 11, לענינגראַד 1924, — דער אַרטיקל איז רעפערירט אין „ליט. בלעט." 1924, נ' 20).

אַנסקיס פאָטער איז, נאַטירלעך, נישט געווען צופרידן פון זיין זונס דרכים.

ער האָט זיך דאַן, אין יאָר 1885, געפונען אין סמאָלענסק און געאַרבעט ביי דער קאַנטאָר פון זלמן אַוצין. ס'איז אים געגאַנגען זייער שווער, ער איז אַרויסגעשלעפּט געוואָרן פון די מעקלאַרעס און געבעטן נאָר פּטור צו ווערן פון זיי און פון זייערע ביטערע געשעפטן. ער האָט עפּעס געוואָלט אויספירן אַן ענין און ס'איז אים נישט געגאַנגען. ער שרייבט אַ בריוו צו זיין איידים יעקב און טאָכטער שרה ריסע און צו די אייניקלעך פּראַדל און דבורה, באַקלאָגט זיך אויף זיין גורל און בעט מען זאָל אים שרייבן מכח זיין זון שלמה זאַנוויל, צי האָט ער זיך שוין צו עפּעס צוגעשלאָגן, צי האָט ער אָוועקגעוואָרפן זיינע פּוסטע רעיונות און צי קוקט ער אויס אויף אַ שטיקל תכלית. „עס איז שוין צייטן" — פאַרענדיקט ער דעם בריוו.

דאָס צווייטע צייטל איז שוין אַדרעסירט דירעקט צו אַנסקין. דער פאָטער בעט זיך ביים זון:

„עס איז שוין צייט צו באַזינען זיך און צושלאָגן זיך צו אַ שטיקל תכלית און נישט זיין קליגער פון דער גאַנצער וועלט. און רחמנות האָבן איבער מיינע אַלטע יאָרן און זוכן אַ תכלית, בפרט, אַז דו קאָנסט קומען צו אַ שטיקל תכלית מיט דיינע שפּאַשאָבנאָסטן (פעיקייטן)". ער ווייזט אים ווייטער אָן, אַז ער וואָלט געקאָנט קריגן אַ שטעלע און אים וואָלט געווען גוט, והא ראיה, ביי „אַווצינען אין קאַנטאָר זענען אַלע, וואָס זענען נישט ווערט, ביי אַ שטעל. זיי זענען שוין געוואָרן לייט און נעמען גרויסע זשאַלאָוואַניע (געהאַלט)"...

ש. אַנסקי האָט די גאַנצע צייט זיך דורכגעשריבן מיט זיין פאָטער און האָט אים געוואָלט אַריבערנעמען צו זיך אין די שטעטלעך, ווו ער האָט געגעבן לעקציעס. דער פּלאַן איז דעם פאָטער נישט געפעלן געוואָרן. ער האָט אַלץ געוואָלט עפּעס אַן עיסק „אויף די עלטערע יאָרן צו דערלעבן וויפל עס וועט זיין באַשערט", האָט נאָך אַלץ עפּעס געהאָפט אויף אַ גביר, וואָס זאָל „פאָרט פאַרקויפן זיין אימעניע און ער זאָל דערביי פאָרט פאַרדינען אי"ה". דערווייל, אָבער, איז דעם פאָטערס מצב געוואָרן אַלץ ערגער, ס'איז אים געווען גאַנץ שלעכט, האָט נישט געהאַט אויף פּסח און נישט אויף הוצאות צו קומען צו זיין איידעם אויף יום-טוב, — און דער זון (שלמה זאַנוויל) און די טאָכטער (שרה ריסע) פלעגן אים שיקן צו ביסלעך געלט און אים שטיצן.

אין משך פון ער צייט איז אַנסקי אַלץ ווייטער און ווייטער אַוועק אין זיין נייער רעוואָלוציאָנערער וועלט, — האָט געוואַנדלט איבער פאַרשיידענע שטעט און שטעטלעך, האָט אָבער נישט איבערגעריסן זיין קאָרעספּאָנדענץ מיטן פאָטער, וועלכער האָט אויך אַזוי געוואַנדלט ווי דער זון, נאָר מיט אַנדערע צוועקן און אַלץ געזוכט געשעפטן, וואָס ער האָט קיינמאָל נישט געפונען.

ס'זענען אַריבער פינף יאָר. אין יאָר 1889 האָט זיך אַנסקי געפונען אין סטאַראָדוב (טשערניגאָווער גוב.), און אין יאָר 1890 — אויף ער סטאַנציע ניקיטעווקע (קיעווער-כאַרקאָווער אייזנבאַן-ליניע), ווו ער האָט זיך פאַרנומען מיט געבן לעקציעס. אַנסקיס פאָטער איז דאַן געווען אין כאַרקאָוו אַלץ צוליב „געשעפטן". די לאַגע זיינע איז

נישט געוואָרן בעסער. ער שרייבט דעם זון, אַז „קיין פּרנסה איז נישטאָ" און האָט נאָך אַלץ מיט אים אין טענהען וועגן אַ „תּכלית". „איך בעט דיך, שרייבט ער, זאָג מיר דעם קאָנעץ (סוף), וואָס טוט זיך מיט דיר". פונדעסטוועגן איז ער שוין מסכּים, נישט ווי פריער, צו פאָרן צוזאַמען מיטן זון. ער וויל נאָר אָפּוואַרטן אַביסל, ווייל סידאַרף קומען אַ סוחר און אפשר וועט זיך וואָס אויספּיקן, וואָלט געווען גוט, אַז דער זון זאָל דעם זומער נאָך פאַרבלייבן אין ניקיטעווקע און דערנאָך וואָלטן זיי ביידע געפאָרן קיין יעקאַטערינאָסלאַוו. אַנסקי איז טאַקע פאַרבליבן אין ניקיטעווקע, און דער פאָטער פרעגט אים: „שרייב מיר, וואָס מאַכסטו אין געזונט, וואָרום מען האָט מיר דערציילט, אַז דו האָסט אַ פולע אוראָקן (לעקציעס), צי איז נישט שווער פאַר דיר?"

צי זענען זיי ביידע געפאָרן קיין יעקאַטערינאָסלאַוו — איז נישט באַוווּסט, ווייל דאָ רייסט זיך איבער די קאָרעספּאָנדענץ, וואָס געפינט זיך אין אונזער רשות. פון דער קאָרעספּאָנדענץ איז קענטיק, אַז אַנסקי האָט די גאַנצע צייט אויפגעהאַלטן די באַציִונגען מיטן פאָטער, און אין איין בריוו איז ער אַפילו באַאומרויִקט, וואָס דער פאָטער האָט אים אַזוי גיך נישט געענטפערט. די נייע וועלט האָט אים נישט אָפּגעריסן פון זיינע געפילן און זאָרגן וועגן פאָטער און הגם ער האָט אים נישט געפאָלגט וועגן דעם „תּכלית", ווי דער פאָטער האָט זיך פאָרגעשטעלט און האָט אויסגעקליבן פאַר זיך אַ גאָר אַנדער „תּכלית", — נישט קיין פערזענלעכן, נאָר פאַר דער גאַנצער מענטשהייט, — האָט ער דאָך געפונען גענוג צייט און געדולד אויסצוהערן די פאָטערלעכע עצות און צו פירן אַ קאָרעספּאָנדענץ מיט גענוג כּבוד און הערצלעכקייט צום פאָטער. ווייזט אויס, אַז די מוטער איז אים שוין געווען לאַנג אָפּגעשטאָרבן, און ווען דער פאָטער שרייבט וועגן קומען אויף יום־טוב, מיינט ער עס צום איידעם און טאָכטער.

ס'איז זייער כאַראַקטעריסטיש, וואָס אַנסקי האָט אָפּגעהיט די בריוו און האָט זיי איבערגעלאָזן אין זיין אַרכיוו. די בריוו זענען געשריבן אויף אַ גוטן יידיש (ערטערווייז בלויז געמישט מיט אַ פּאָר רוסישע ווערטער), נאָר מיט אַ שווערער האַנטשריפט.

2. אַנסקיס ערשטע דערציילונג אויף יידיש.

אַנסקי האָט אָנגעשריבן צוויי דערציילונגען מיט אַן ענלעכן נאָמען. איינע הייסט: „די געשיכטע פון אַ פאַמיליע" און די צווייטע „אין אַ יידישער פאַמיליע". צוליב דער דאָזיקער ענלעכקייט פון נאָמען האָט מען די דערציילונגען פיל מאָל פאַרביטן, הגם זיי זענען גאַנץ באַזונדערע זאַכן פון אַ פאַרשיידענער קינסטלערישער באַדייטונג, און צווישן זיי איז אַ מהלך פון בערך 15 יאָר. אין דער רוסישער אויסגאַבע פון אַנסקיס דערציילונגען איז ביי דער ערשטער (אונטערן נאָמען „פּאַסינקי", אויך בכלל פולשטענדיק געענדערט) אָנגעגעבן דאָס יאָר 1881 און ביי דער צווייטער — 1896. אין דער יידישער אויסגאַבע (געזאַמלטע שריפטן, פאַרלאַג „אַנסקי", זייער שלעכט און נאַכלעסיק אַרויסגעגעבן) הייסט די ערשטע דערציילונג „שטיפקינדער" און די צווייטע — „חנה די קעכין".

אָט מיט דער דאָזיקער „געשיכטע פון אַ פאַמיליע", וואָס איז אַנסקיס ערשטע דערציילונג און אָנגעשריבן האָט ער זי אויף יידיש, איז ממש אַ גאַנצע געשיכטע.

נאָך מיט 20 יאָר צוריק, בעת אַנסקיס פינף און צוואַנציקיאָריקן ליטעראַרישן יובל, האָט ש. גינזבורג באַריכות דערציילט די דאָזיקע געשיכטע אויף אַזאַ אופן:

„אין יאָר 1884 אין די לעצטע פיר ביכלעך פון „וואָסכאָד" האָט זיך באַוויזן אַ דערציילונג אונטערן נאָמען „די געשיכטע פון אַ פאַמיליע" („איסטאָריאַ סעמייסטוואַ") און מיט דער אונטערשריפט: פּסעוודאָנים. דער מחבר פון דער דאָזיקער דערציילונג איז געווען ש. ראַפּאָפּאָרט—אַנסקי, וואָס איצט איז געוואָרן 25 יאָר פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט. מיט דעם דאָזיקן אַנסקיס ערשטן ווערק איז פאַרבונדן אַ גאַנצע עפּאָפּעע פון אומגליקן, אַ גאַנץ אינטערעסאַנטע. אָנגעשריבן האָט ער די דערציילונג אויף יידיש. דער אַרויסגעבער, צו וועלכן ער האָט זיך געווענדט מיטן פאָרשלאָג אָפּצודרוקן זי, האָט זיך נאָכן באַקאַנען זיך מיט איר אינהאַלט, קאַטעגאָריש אָפּגעזאָגט און האָט אים געראָטן אָנצושרייבן אַ מער־גאַנגבאַרע סחורה, עפּעס אין שמ״רס זשאַנר. אין אַ געוויסער צייט אַרום האָט מען אַנסקין אָנגעוויזן אויף אַ יונגען מאַן, וועלכער וועט קענען איבערזעצן זיין דערציילונג אויף רוסיש און זי אָפּדרוקן אין אַ זשורנאַל. דער איבערזעצער האָט זיך באמת אַרויסגעוויזן פאַר אַ זייער פּראַקטישן מענטש: ער האָט אָפּגעדרוקט אַנסקיס דערציילונג אין „וואָסכאָד", אָבער דערביי האָט ער צוגענומען פאַר זיך הן דאָס מחבר־רעכט און הן דעם האָנאָראַר. און צו דעם אַלעמען, האָט זיך נאָך אין עטלעכע יאָר אַרום געפונען אין אַמעריקע אַ פּיפּיקער אַרויסגעבער, וועלכער האָט איבערגעזעצט די דערציילונג פון רוסיש אויף יידיש און האָט טראַנספּאָרטירט קיין רוסלאַנד אַ גרויסע צאָל עקזעמפּלאַרן פון איר"... (ז. „ראַזסוועט", פּעטערבורג, 3 יאַנואַר 1910, נומ' 1).

די דאָזיקע געשיכטע וועגן אַנסקיס ערשטער דערציילונג איז איבערגעגעבן געוואָרן אין פאַרשיידענע וואַריאַנטן צענדליקער מאָל אין פיל אַרטיקלען, ביאָגראַפישע נאָטיצן און אָפּהאַנדלונגען וועגן אַנסקין.

ד״ר חיים זשיטלאָווסקי האָט צוגעגעבן נאָך פאָלגנדיקן פּרט:

„פרי האָט אין אַנסקין זיך אויך דערוועקט דער דורשט צו אַלגעמיין־מענטשלעכע בילדונג און צו שריפטשטעלערישן שאַפן. פרי איז ער אויך געוואָרן אַן איבערציינטער סאָציאַליסט. קוים זיבעצן יאָר אַלט, פאַרפאַסט ער אין יידיש אַ גרויסע נאָוועלע פון דעם יידישן לעבן „די געשיכטע פון אַ יידיש הויז" (דאָ מאַכט זשיטלאָווסקי דעם שוין אויבן־דערמאָנטן טעות מיטן נאָמען), וואָס איז דערנאָך דערשינען אין אַ פרעמדער רוסישער איבערזעצונג אין „וואָסכאָד" און שפּעטער פון אים אַליין איבערגעאַרבעט געוואָרן אין יידיש און געווען אָפּגעדרוקט אין יידיש מיט אַ יאָר 15 צוריק, דאַכט מיר, אונטער דעם נאָמען „דעם מזלס שטיפקינדער". אָט די נאָוועלע איז געווען — אויב איך מאַך נישט קיין טעות — די ערשטע ריין־קינסטלערישע אַרבעט פון אַ יידישן סאָציאַליסט" (ז. אַנסקיס געזאַמלטע שריפטן, באַנד 15, יאָר 1925).

נאָר אַנדערש שטעלט פאָר די זאַך אין זיינע זכרונות א. ליטוואַק אויפן יסוד פון זיינעם אַ פערזענלעכן געשפּרעך מיט ש. אַנסקי. מיר האָבן שוין געהאַט די געלעגנהייט צו פאַרצייכענען דעם דאָזיקן עצם פאַקט (ז. „ליט. בלעט." 1928, נומ' 27, — „בלעטערנדיק"), דאָ דאַרף עס דערמאָנט ווערן גענויער.

א. ליטוואַק דערציילט (ז. „וואָס געווען", פאַרלאַג ב. קלעצקין, 1926, זייטן 88—93):

„אַמאָל האָט מיר דער „לערער" (גאָזשאַנסקי—לגו) געזאָגט: עס וואָלט געווען גוט, אין זשאַרגאָן זאָלן זיין גרעסערע בעלעטריסטישע ביכער פון אַרבעטער־לעבן. אַ ראָמאַן איז אַ גוטע שטיקל אַגיטאַציע. אוודאי וואָלט גוט געווען אַן אָריגינעלע זאַך, אָבער אַן איבערזעצונג מאַכט אויך נישט אויס. איך האָב זיך דערמאָנט, אַז אין אַן אַלטן יאָרגאַנג „וואָסכאָד" האָב איך געלייענט אַ גרויסע דערציילונג „די געשיכטע פון אַ פאַמיליע", אונטערגעשריבן „פּסעוודאָנים". ווער דער פּסעוודאָנים איז, האָב איך נישט געוווּסט, נאָר די דערציילונג איז געווען פון לעבן פון דער יידישער מאַסע און האָט באַרירט די פראַגע וועגן אַרבעט און קאַפּיטאַל. עס איז אַפילו געווען געשריבן שטאַרק סענטימענטאַל, אָבער די פאַבולע איז געווען אינטערעסאַנט און אין דער גאַנצער זאַך האָט זיך געפילט עפּעס אַ נייער גייסט. דער „לערער" האָט איבערגעלייענט די דערציילונג און האָט מסכּים געווען, איך זאָל זי איבערזעצן. ווינטער 1894—1895 בין איך געווען אַ לערער אויף אַ ישוב, און די לאַנגע ווינטער־אָוונטן, נאָכן לערנען מיט דעם ישובניקס קינדער, פלעג איך אָפּזיצן איבער דער איבערזעצונג. אויף פּסח 1895 בין איך געקומען פון ישוב קיין ווילנע און האָב מיטגעבראַכט מיין איבערזעצונג. איך האָב זי געוויזן דעם „לערער" און ער האָט מיר געזאָגט: „איך אַליין בין אַ קנאַפּער מבין, טראָגט עס אַוועק צו קרייערן (בן־אריה), זאָל ער עס איבערלייענען און, אויב מען דאַרף, פאַריכטן". איך האָב זיך געזען מיט קרייערן. ער האָט איבערגעלייענט די איבערזעצונג און האָט צוגעזאָגט זי אויסצובעסערן און פאַרקויפן אַ פאַרלעגער. דערביי האָט ער געשטעלט צוויי תּנאים: ערשטנס, אַ העלפט פון האָנאָראַר קומט אים; צווייטנס, מיין נאָמען זאָל אויף דער איבערזעצונג נישט דערמאָנט ווערן, עס זאָל נאָר שטיין: איבערגעזעצט אונטער דער רעדאַקציע פון בן־אריה. איך בין געווען אַן אָנפאַנגער, האָב נישט געהאַט קיין פאַרבינדונגען מיט פאַרלעגער. בן־אריה ווידער איז דעמאָלט געווען חשוב און אָנגענומען ביי זיי צוליב זיין „וועלט מיט וועלטעלעך". האָב איך קיין ברירה נישט געהאַט און האָב מסכּים געווען אויף זיינע תּנאים. זומער 1895 האָט יוסף שריפטזעצער אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן גרעסערע איבערזעצטע ראָמאַנען אונטערן אַלגעמיינעם נאָמען „פאַרלאַג בן חיים". דער ערשטער נומער פון דעם

דאָזיקן פּלאַן איז געווען מיין איבערזעצונג אונטערן נאָמען „די מלחמה פאַרן לעבן". איך האָב געהאַלטן וואָרט און האָב אָפּגעגעבן קרייערן אַ העלפט פון האָנאָראַר, גאַנצע 25 רובל. די „מלחמה פאַרן לעבן" איז אַרויס אָנהויב ווינטער 1895. שפּעטער איז זי עטלעכע מאָל איבערגעדרוקט געוואָרן און איז געווען שטאַרק פּאָפּולער ביי די אַרבעטער-לעזער פון יענער צייט. איך האָב שוין געזאָגט, אַז אין יענע יאָרן האָב איך קיין שום באַגריף נישט געהאַט וועגן דעם מחבר פון דער דערציילונג, וואָס איך האָב איבערגעזעצט. ווינטער 1909 איז מיר אויסגעקומען זיך צונויפצוטרעפן מיט ש. אַנסקי אין ריגע. מיר האָבן זיך צערעדט וועגן די ערשטע טריט פון דער יידישער ליטעראַטור פאַר אַרבעטער און איך האָב אים דערציילט וועגן דער „מלחמה פאַר לעבן". אַנסקי האָט זיך צעלאַכט: „גזלן, דאָס איז דאָך מיין אייגנס... איך האָב די דערציילונג לכתחילה אָנגעשריבן אין יידיש, נאָר ווייל איך האָב זי נישט געהאַט ווו צו דרוקן, האָב איך זי איבערגעזעצט אין רוסיש פאַרן „וואָסכאָד". שוין אַ מעשה פון העכער 20 יאָר. איצט דערוויס איך זיך, אַז איר האָט זיך אויף מיין „געשיכטע" מרחם געווען און האָט זי אומגעקערט צום יידישן מקור. אַ גלגול פון אַ יידישער דערציילונג..."

באמת, אַ גלגול פון אַ יידישער דערציילונג. און דעם גלגול זעען מיר אין פיל פאַרשיידענע נוסחאות. ליטוואַקס וואַריאַנט, וואָס ביים אין גרונט אום די עצם געשיכטע מיט דער פּ ר ע מ ד ע ר איבערזעצונג אויף רוסיש פון אַנסקיס דערציילונג אויף יידיש, האָבן מיר מער אין ערגעץ נישט באַגעגנט. און נאָך מער קומט עס אויס אַביסל וואונדערלעך, וואָס בסך-הכל מיט אַ האַלב יאָר שפּעטער, בעת מען האָט געפייערט אַנסקיס 25-יאָריקן ליטעראַרישן יובל (סוף 1909—אָנהויב 1910), האָבן זיך באַוויזן צענדליקער אַרטיקלען און נאָטיצן וועגן אַנסקין, און אַלע מיט דער געשיכטע פון זיין ערשטער דערציילונג אויף יידיש, אָבער אין ערגעץ ווערט מיט קיין וואָרט נישט דערמאָנט, אַז אַנסקי זאָל זי האָבן אַליין איבערגעזעצט אויף רוסיש. אפילו קיין רמז נישט. און אַנסקי האָט דאָך די אַרטיקלען און נאָטיצן געלייענט און האָט אין ערגעץ נישט געמאָסט וועגן דעם קיין באַמערקונג.

אַנסקי האָט נישט נאָר געלייענט די אַרטיקלען און נאָטיצן, און אין דער זאַמלונג פון די אַלע דרוקזאַכן, וואָס ליגן איצט פאַר נאָר ער האָט זיי אויך אַליין צונויפגעקליבן און אויפגעהיט, — אַנדערע שפּעטערדיקע ציטונגס-אויסשניטן אין זעלבן בוך, זענען פאַראַן באַמערקונגען מיט אַנסקיס האַנט. אָדער האָט ער עס נישט געהאַלטן פאַר וויכטיק. אויפקלערן די זאַך און פיל אַנדערע וואָלט מען אפשר געקאָנט ערשט דאַן, ווען ס'וואָלט געווען די מעגלעכקייט זיך צו באַקענען מיט דער זייער גרויסער זאַמלונג פון אַנסקיס מאַטעריאַלן, וואָס זענען נאָך פאַרבליבן אין רוסלאַנד.

3. אַנסקי אַלס סעקרעטאַר פון דער אינטערנאַציאָנאַלער שול אין פּאַריז אין יאָר 1900.

די אָנגערופענע אינטערנאַציאָנאַלע שול אין פּאַריז, וואָס איז געווען אָרגאַניזירט פון דער אַלוועלטלעכער אַסאָציאַציע פון געלערטע, האָט געהאַט דעם צוועק צו באַקאַנען מיט די ערפאָלגן און באַהערשענישן פון פּראָגרעס הורך לעקציעס איבער פראַגן פון סאָציאַלער עקאָנאָמיע, טעכניק, ליטעראַטור און דורך באַזוכן די אויסשטעלונגען אין פּאַריז, קינסטלערישע און אַרכעאָלאָגישע אינסטיטוציעס וכדומה. דער פּאָרזיצער פון דער שול איז געווען לעאָן בורזשואַ, געוועזענער מיניסטער-פּרעזידענט און דער סעקרעטאַר — ליאַר, הויפּט-אינספּעקטאָר פון דער הויך-בילדונג אין פראַנקרייך. די אָרגאַניזאַציע פון דער שול איז געווען אַן אינטערנאַציאָנאַלע. יעדע נאַציע האָט געהאַט איר אייגענע פאַרוואַלטונג, פולשטענדיק אויטאָנאָם. פון די גרופּעס, וואָס האָבן עקזיסטירט צו יענער צייט, איז די אינטערנאַציאָנאַלע געווען די רוסישע. און דער סעקרעטאַר פון אָט דער רוסישער אָפּטיילונג איז געווען ש. אַנסקי, וועמען גליעב אוספּענסקי האָט נאָך לאַנג געהאַט פאַרויסגעזאָגט אַ גלענצנדע צוקונפט, ווי ס'האָבן געשריבן די דעמאָלטיקע צייטונגען.

די שול האָט געהאַט ברייטע אויפגאַבן. זי האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל צונויפצובינדן די אינטעלעקטועלע כחות פון אַלע לענדער דורכן גרינדן אַ צענטראַלע בירא, וואָס זאָל שטענדיק אויפהאַלטן אַ לעבעדיקע פאַרבינדונג צווישן די געלערטע און וויסנשאַפטלעכע געזעלשאַפטן, אוניווערסיטעטן און לער-אַנשטאַלטן פון אַלע פעלקער. באַזונדערס האָט די געזעלשאַפט געשטרעבט צו גרינדן פאָלקס-אוניווערסיטעטן און שטענדיקע צענטרען פאַר וויסנשאַפטלעכע אויסקונפטן און פערזענלעכע באַציונגען צווישן געלערטע, שריפטשטעלער און קינסטלער. אין דער רוסישער אָפּטיילונג האָבן געאַרבעט צוזאַמען מיט אַנסקין באַרימטע רוסישע געלערטע, ווי פּראָפ. מעטשניקאָוו (פאָרזיצער), פּראָפ. מאַקסים קאָוואַלעווסקי און דע-ראָבערטי (וויצע-פאָרזיצער), פּראָפ. גאַמבאַראָוו (הויפּט-סעקרעטאַר), אָוסיאַניקאָ-קאַליקאָווסקי, פּראָפ. טשופּראָוו, דער שרייבער ס. יעלפּאַטיעווסקי א. א. אַלס ערן-מיטגליד פון חער געזעלשאַפט איז געווען ל. נ. טאָלסטאָי. צווישן די לעקטאָרן האָבן זיך געפונען, הוץ אייניקע פון די אָנגערופענע, אויך מ. מ. ווינאַווער א. א.

די דאָזיקע אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט אַזוי ווי פאַרויסגעזען די שפּעטערדיקע אינסטיטוציעס פאַר אינטעלעקטועלע דערנענטערונג ביים פעלקערבונד און פון פּען-קלוב און אַ ריי ענלעכע און אַנדערע, האָט זייער לאַנג נישט עקזיסטירט אין איר אורשפּרינגלעכער ברייטער פאָרם, און אַנסקי גייט אַריבער צו גייע אַרבעטן און נייע שאַפונגען, — און גאָר איינגיכן צוריק צום יידישן מקור און ער גיט אונז דעם וואונדערלעכן און ברייט-האַרציקן סינטעז פון מענטש און יידן.

א. י. גאָלדשמידט/ווילנע

עטלעכע באַגעגענישן מיט ש. אַנסקי

ערינערונגען

זינט איך האָב דעם ערשטן מאָל דורכגעלייענט אַ סעריע דערציילונגען און אַרטיקלען פון ש. אַנסקי אין די באַליבטע רוסישע זשורנאַלן „רוסקאָיע באָגאַטסטוואָ" און „זשורנאַל דליאַ וסיעך", איז דער דאָזיקער נאָמען מיר ליב און טייער געוואָרן. זיין רירנדיקע באַציונג צום באַעוולהטן, דערנידעריקטן און באַליידיקטן האָט אין דער יונגט-גריפּע פאַר זעלבסטבילדונג, וואָס איך האָב צו איר געהערט, אויפגעשטעלט אים אין איין ריי מיט בעלינסקי, פּיסאַרעוו, דאָבראָליובאָוו, טשערנישעווסקי, מיכאַילאָווסקי און יעווגעני סאָלאָוויאָוו—אַהרעיעוויטש, נישט געקוקט, וואָס ער, פּונקט ווי די אַלע אָנגערופענע, אויסער דעם לעצטן, איז געווען אַ קענער פון אונזער סאָציאַל-העמאָקראַטישער ריכטונג. אונז האָט באַצויבערט זיין טיףאיידעלע נשמה, וואָס מיר האָבן אַרויסגעשפּירט פון זיינע ווערק.

כאָטש איך האָב געטראָפן צווישן זיינע נאָוועלן אייניקע מיט אַ יידישן אינהאַלט, האָב איך דאָך מיר נישט פאָרגעשטעלט, אַז דאָס זאָל האָבן געשריבן אַ ייד. אָט האָבן דאָך קאָראָלענקאָ, מאַמשטעט, אָנחרעיעוו און גאָרקי אויך געשריבן יידישע זאַכן לחלוטין נישט אין טאָן פון גאָגאָל, דאָסטאָיעווסקי, טורגעניעוו און טשעכאָוו. איך האָב געפרעגט פון פאַרלאַגג צו דערגיין דעם נאָמען פונם באַליבטן שרייבער, וואָס באַהאַלט זיך אונטערן פּסעוודאָנים אַ נ - ס ק י. איין חבר האָט געזאָגט: אַ נ ע נ ס ק י, אַ צווייטער — אַ נ ד ר ע י ע ו ו ס ק י, — דעם אמת האָט קיינער נישט געוווסט.

איינמאָל האָב איך באַקומען צו פאַרשפּרייטן דאָס אומלעגאַלע ליטעראַרישע שיינע זאַמלביכלעך „פאַרזונענאויפגאַנג" אָדער „אין קאַמף", און אפשר ביידע ביכלעך צוזאַמען — כ'געדענק נישט גע-

טוי — (אויסגאַבן פון אויסלענדישן קאָמיטעט פון „בונד", געחוקט אויף דינעם גילזן-פּאַפּיר), ווי איך האָב צום ערשטן מאָל געטראָפן דעם נאָמען פון אַ נייעם יידישן דיכטער — סינאַני, אונטערגעשריבן אונטער דער בונדישער „שבועה" אָדער „אין גוואַלצענעם ים". און ווידער די זעלבע מעשה, ווידער די זעלביקע שאלה: ווער איז ער, אָט דער גלייך ליב-געוואָרענער „סינאַני"? צי איז דאָס אַ פאַמיליע אַזאַ משונהדיקע, אָדער דאָס איז גאָר אַ פּסיידאָנים? און מאָרגן — איך וועל עס קיינמאָל נישט פאַרגעסן — ווי אַ בליץ איז מיר דורכגעלאָפן מח אחורך — אַנסקין ווער זענען זיי, די דאָזיקע צוויי אַזוי-נאָענטע, האַרציקע און דאָך ווייטע, אומבאַקאַנטע?

דעם סוד האָט מיר סוף-כל-סוף אַנטפּלעקט — דער „חבר אַראָן" — אַ. ווייטער: אַנ-סקי און סינאַני — סין אַני (אַנעם זון) איז היינו הך, און זיין אמתער נאָמען איז שלמה ראַפּאַפּאָרט.

איך בין געווען אַנגענעם איבערראַשט.

דער צווייטער פּסיידאָנים באַזונדערס, „סינאַני", איז מיר לחלוטין נישט געפעלן געוואָרן, ווי אַ צו-אַסימילאַטאָרישער אין יידיש, אָבער צום עיקר האָט עס נישט: איצט האָב איך געברענט פון פאַרלאַנג כאָטש ווען עס איז אים צו זען.

יאָרן זענען אַוועק. איך האָב דורכגעלייענט, דוכט זיך, אַלץ, וואָס ער האָט געדרוקט אין רוסיש און אין יידיש, אין צייטונגען, זשורנאַלן און אין באַזונדערע אויסגאַבעס, און ער איז פאַר מיר אַ רעטעניש. אַ געוואַלטיקן רושם האָט אויף מיר געמאַכט זיין שאַרפע פּאָלעמיק מיט זיין חבר ד"ר חיים זשיטלאָווסקי אין „דאָס נייע לעבן" וועגן פּראָבלעם פון „צלם". אַזאַ פלאַמענדיקער רעוואָלוציאָנער, און אַזאַ הייסער, האַרציקער יידן חלומט וועגן אַ דערפרישנדיקן שטורעם אינם לעבן פון זיין פאָלק און ציטערט-פלאַטערט פאַר זיין אייביקן קיום.

*

* *

ווינטער 1913 איז אַנסקי צוזאַמען מיט שמעון יושקעוויטש און דוד אייזמאַן געקומען קיין ווילנע צו האַלטן פאַרלעזונגען פון זייערע ווערק. איך בין געווען פון די ערשטע, וואָס זענען געקומען זען און הערן באַזונדערס אַנסקין.

דער עולם אין שטאָט-זאַל איז געווען גאָר אַ גרויסער און כמעט דורכאויס אַ רוסיש-רעדנדיקער. סעמיאָן יושקעוויטש איז אויפגענומען געוואָרן זייער קאַלט, — מן הסתם אונטער דער ווירקונג פון דער פאַרניכטנדיקער קריטיק און פון די שוין צופיל אומגערעכטע פּאַמפלעטן, וואָס האָבן זיך געשאָטן אויף אים אין דער יידישער און רוסישער פּרעסע. דוד אייזמאַן איז באַגעגנט געוואָרן וואַרעם, אַ דאַנק דעם אויפריכטיקן טאָן פון זיינע צאַרט-סענטימענטאַלע ווערק, וואָס ער האָט פאָרגעלייענט. אָבער מיט אַ יובל פון התפעלות האָט די יוגנט מקבל פנים געווען אַנסקין, וואָס האָט אויך פאָרגעלייענט אייניקע פון זיינע רוסישע זאַכן. אייניער פון אונז האָט אויסגעשריגן:

— אייערע יידישע ווערק!

פּאָליצײ האָט אָבער נישט דערלאָזן לייענען אויף יידיש, וואָס „איז נישט געווען אין פּראָגראַם"... (איך געדענק נישט גענוי, וועלכע „געזעלשאַפט" האָט עס אָרגאַניזירט דעם „ליטעראַרישן אָוונט", נאָר מיר דוכט זיך, אַז די ליטעראַריש-וויסנשאַפטלעכע יידישע געזעלשאַפט).

נאָך דער פאָרלעזונג בין איך, צוגלייך מיט אַנדערע אַריין הינטער די קוליסן באַקענען זיך מיט מיין לאַנג-געגאַרטן שריפטשטעלער, אָבער צו מיין גרויסן באַדויערן, האָב איך דאָרטן געטראָפן בלויז — דוד אייזמאַנען מיט זיין פרוי. איך בין מיט אים שוין געווען אַביסל באַקאַנט אַלס חבר יידישער איבערזעצער פון אייניקע פון זיינע ווערק. אויף מיין פראַגע האָט ער מיר געענטפערט, אַז פון גרויס איבערמידונג אויפן „גראָבן דעמאָראַליזירנדן פּורזשואַזן" עולם, איז יושקעוויטש תיכף נאָך דער פאָרלעזונג אַוועקגעפאָרן צום באַן, און אַנסקי, וואָס האָט גאָר געהאַט בדעה צו פאַרברענגען אין ווילנע עטלעכע טעג, האָט פון מיטלייד צו זיין באַליידיקטן חבר אים באַגלייט, כדי צוזאַמען צו פאַרלאָזן ווילנע און אים צו טרייסטן אין וועג — — — —

*

מאַי 1915 איז אַנסקי דורכגעפאָרן מיט דער סאַניטאַרער אָפּ-

טיילונג פון דער „גאָסודאַרסטווענער דומע", ווו ער איז געווען סעקרעטאַר. ער האָט אויסגענוצט די פּאָר שעה, וואָס דער צוג איז געשטאַנען אויפן באַן, און איז אַראָפּגעלאָפן אין שטאָט, — אין רעדאַקציע פון דער „יידישער וועלט", — צו באַזוכן זיינע פריינט און אַ קוק צו טון די קאָרעקטור פון זיינע זכרונות וועגן י. ל. פּרץ, וואָס ער האָט געגעבן פאַר פּרץ-נומער. אין רעדאַקציע זענען דאָן געווען ש. ניגער, נחום שטיף (בעל-דמיון) און ז. קאַלמאַנאָוויטש. איך בין גראָד אַריין אין רעדאַקציע. ש. ניגער האָט אונז באַקאַנט געמאַכט, פון פרייד האָב איך נישט געקאָנט אויסרעדן אַ וואָרט, און אַזוי בין איך פאַרבליבן שווייגנדיק די גאַנצע צייט ביזן געזעגענען זיך. איך האָב נאָר געקוקט פאַרגאַפט אויף אַנסקין און געהערט, ווי און וואָס ער האָט גערעדט.

ער האָט אויסגעזען שטאַרק פאַרעלטערט, גאָרנישט דער, וואָס ווינטער 1913 אין ווילנער שטאָט-זאַל. אָבער זיינע יונגע אויגן האָבן געלעבט, געברענט, און זיין שטים האָט געקלונגען מיט אַ ספּעציפישער העלקייט, מוטיק און באַגייסטערט: ער איז געווען איינגאַנצן אימרו און באַוועגונג און ער האָט אויסגעזען אייגנאַרטיק שיין אין דעם מיליטערישן אוניפאָרם.

ער האָט רירנדיק דערציילט, וואָס ער האָט זיך אָנגעזען אין גאַליציע; עס איז געווען אַן איכה-קלאַג, וואָס האָט אונז אַלעמען געהאַלטן געשפּאַנט. ער האָט איבערגעגעבן פאַקטן, בילדער און שרעקן פון דאַנטעס גיהנום און פון שמואל אויסקאַס געשילדערטער אינקוויזיציע.

אַ חורבן קומט-פאָר, אַ יידיש-נאַציאָנאַלער חורבן. יידיש-נאַציאָנאַלע אוצרות גייען מיט פייער און מיט רויך אַוועק, אַ גאַנצע אייגנאַרטיקע קולטור, אַ געשיכטע פון יאָרהונדערטן פאַרשווינדט. מ'מוז אַלע כוחות אָנשטרענגען און ראַטעווען וואָס נאָר מעגלעך — פאַר די קומענדיקע דורות. מ'דאַרף אַלץ זאַמלען און אויפזאַמלען, — ס'איז אַזוי פיל חרוב געוואָרן, אָבער ס'איז דאָך אַזוי פיל נאָך פאַרבליבן מאַטעריאַלן, נישט אויסצושעפּן, נישט פאַר איין מענטשנס כח; מ'דאַרף אַ נעץ פון געזעלשאַפטן גרינדן צום צוועק פון זאַמלען. יאָ, דווקא איצט, בשעת חורום, אַ נישט — וועט מען פאַרשפּעטיקן, וועלן אַלע אוצרות פלשטענדיק פאַרלוירן גיין...

האַלטנדיק שוין ביים געזעגענען זיך, האָט אַנסקי באַריירט דאָס פּראָבלעם פון יידישן פּאַטריאָטיזם און פאַראינטערעסירטקייט אינם נצחון פון רוסלאַנד אין דער מלחמה קעגן די צענטראַלע מלוכות צוליב נאַציאָנאַל-יידישע מאָטיוון, צוליבן נאַציאָנאַלן קיום פון יידישן פאָלק, וואָס ניגער האָט דורכגעפירט אינם זשורנאַל „די וואָך". ז. קאַלמאַנאָוויטש האָט מיט אַ שמייכל גוטמוטיק רעאַגירט אויף אַנסקים צווייפל. האָן האָט אים אַנסקי פּאַטערלעך און שוין לחלוטין פרייִלעך אַ וואָרף געטון:

— אונזער יידישער קאָזאַק!

אויפן גאַס האָבן מיר זיך צעזעגנט מיט אַנסקין.

— ביי בעסערע צייטן!

— נאָכן נצחון!

— אַלץ איינס, לאָמיר זיך זען! — איז געווען אַנסקיס לעצט וואָרט, און ער איז אַוועקגעפאָרן צום באַן.

*

* *

סוכות-צייט פון יאָר תרע"ט (סוף סעפּטעמבער 1918) איז אַנסקי געקומען פון רוסלאַנד קיין ווילנע. אין דרום-רוסלאַנד און גאַליציע האָט ער אין משך פון יאָרן אויפגעזאַמלט אַ קאָלאָסאַלן אוצר פון פאָלקלאָר, מאַטעריאַלן אויף אַ פערציק בענד, און איצט האָט ער זיך געטראָגן מיטן רעיון צו גרינדן דאָ אין ווילנע אַ היסטאָריש-עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט, וואָס זאָל זיין אַ צענטער פאַר דער זאַמלונג און באַאַרבעטונג פון די פאַרשיידענע מאַטעריאַלן פון דער יידישער פאָלקס-שאַפונג און עטנאָגראַפיע, וואָס עס „האָט אַן אומגעהייער גרויסע נאַציאָנאַלע און קולטורעלע באַדייטונג פאַר אונזער פאָלק". ער האָט געהאַלטן, אַז נאָר אין ווילנע דאַרף געגרינדעט ווערן די דאָזיקע געזעלשאַפט. צו דעם צוועק האָט אַנסקי, לויט דער אַראָנזשירונג פון דער געזעלשאַפט „מפיצי השכלה", געגרייט זיך צו האַלטן אַן אויספירלעכן רעפעראַט פאַר אַ גרעסערן עולם.

איך מיט נאָך אַ חבר זענען אַוועק צו אַנסקין אין זיין וווינונג ביים „גרינעם בריק" אים אָפּשטאַטן אַ וויזיט. דער טאָג איז געווען אַ טיף-האַרבסטיקער, אַ כמאַרנער, אַ משונה-קאַלטער און דורכדרינגענדיק-פייכטער — פיזיש, עקאָנאָמיש און פּאָליטיש. אַן אומעט

האָט געהערשט אין די גאַסן און אין די הייזער. אַן אומעט האָט אויך געהערשט אין אַנסקיס יאָרנלאַנג נישט־רעמאָנטירטן, נישט־געווייסטן און נישט־געוואַשענעם צימער, וואָס זיין גאַנצע מעבל איז באַשטאַנען פֿון אַן אייזערן בעטל, אַן אָרעמען טישל, אַ פּאָר אַלטע פּראָסטע שטולן און צוויי עטאַזשערקעס פֿול מיט ביכער, ביכלעך און זשורנאַלן. אויף דער פֿאַרכמאַרעטער דיל איז געווען אַן אומאָרדענונג פֿון אָנגעוואָרפֿענע ביכער, ציימונגען און כל המינים בילדער. אַנסקי האָט דאָ אָנגעשלאָגן אייל־בילדער אויף די ווענט, דאָ געהאָנגען פֿאָטאָגראַפֿיעס, דאָ סאָרטירט און פֿאַנאַנדערגעשטעלט די ביכער אויף די עטאַזשערקעס און דאָ געזען פֿאַרקלענערן דעם באַאַם אויף דער דיל. דאָס אַלץ האָט ער געטאָן, נישט געקוקט דערויף, וואָס ער איז נאָך שוואַך געווען נאָך די ענויים פֿון לאַנגן וועג און נאָך דער שווערער קראַנקהייט, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט אין „משמרת תהילים". ער האָט אונדז אויפֿגענומען מיט ליבע און אויפֿריכטיקער פֿריינטשאַפֿט ווי אַלטע באַקאַנטע.

אין עטלעכע טעג אַרום בין איך אַוועק צו אים צוזאַמען מיט דעם יונגן שריפֿטשטעלער פּ ס ח מ אַ ר ק ו ס. אַנסקי האָט אונדז אויפֿגענומען מיט פֿרייד, האָט מיר אָפּגעגעבן אַ יישר־כח פֿאַר מיין אָנטעמען זיך אין „ווילנער זאַמלבוך" פֿאַר די באַליידיקטע יידישע שרייבער, וואָס זענען אומגעקומען פֿאַר דער דייטשער אָקופּאַציע, באַזונדערס פֿאַר יהושע מזח; וועגן לעצטן האָט ער זיך אויסגעדריקט מיט גרויס דרך־ארץ ווי וועגן אַ פֿאָלקס־מענטש, וואָס האָט געשריבן אַ קונצן פֿאָלקס־מעשהלעך, תמימותדיק און אין גרונט ערלעך. ער, אַנסקי אַליין, האָט זיך אויך געגרייט צו שרייבן אַן אויספֿירלעכן אַרטיקל וועגן מזח. ער האָט זיך אינטערעסירט אויך מיטן גורל פֿונעם אַלטן העברעיש־יידישן שריפֿטשטעלער צבי ניסן גאָלאָמב, באַזונדערס אָבער — וועגן חייקל לונסקי.

אַז איך האָב אים איבערגעגעבן וועגן דעם צווייטן ביכל „ליטע", וואָס איך האָב דאָן געגרייט צום דרוק, און געבעטן ביי אים אַ „זאַך", איז ער ווי אויפֿגעלעבט געוואָרן, ער האָט פֿלינק גענומען זוכן צווישן זיינע כתבים; אויסגעקליבן זיין „חטאת נעורים", וואָס ער האָט אַמאָל אָנגעשריבן אין רוסיש, און פֿאַר „ליטע" האָט ער עס געגעבן איבערגעאַרבעט און פֿאַרבעסערט אין יידיש. אַז מאַרקוס, דער אַרויסגעבער פֿון „ליטע", האָט דערלאַנגט אַנסקין דעם האָנאָראַר פֿאַרן אַרטיקל, האָט ער, אַנסקי, זיך דערשפּירט אין עפּעס אַ פֿאַרלעגנהייט; אַנסקי האָט אָפּגענומען אַ געוויסן טייל און דאָס איבעריקע אומגעקערט מאַרקוסן צוריק, זאָגנדיק מיט אַ שמייכל אַז פֿון אַן איבעריקן ביסן קאָן דער מאָגן ליידן.

* *

tells of angry reaction to Ansky at leftist rally

דעם 31. אָקטאָבער איז אין „אייזנבאַן־קרייז" געווען אַ מיטינג פֿון יידישע אַרבעטער, געווידמעט דעם היסטאָרישן מאָמענט, וואָס מ'האָט דעמאָלט איבערגעלעבט אין „אָבער־אָסט" אין צוזאַמענהאַנג מיט דער דייטשער רעוואָלוציע, וואָס האָט דיקטירט די דייטשן צו פֿאַרלאָזן די אָקופּירטע געביטן. אויפֿן סדר־היום איז געשטאַנען די פֿראַגע וועגן דעם גורל פֿון לאַנד אויף מאָרגן נאָכן אַוועקגיין פֿון דייטש, ווען עס קאָן זיך זיכער אָנהייבן אַ תוהו ובוהו. ס'האָט געקאָנט קומען אַ לעגיאָן פֿון דער אַנטאַנט; די טאַרעבע (ליטווישער מלוכה־ראַט) האָט געפּרוווט איבערנעמען די מאַכט; פּוילן האָט זיך געגרייט; ראַטן־רוסלאַנד האָט זיך גערוקט אַלץ נעענטער צו אינטערווענירן. די לאַגע פֿון ליטע איז געווען קאַטאַסטראָפֿאַל.

אויפֿן מיטינג זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרן מיינונגען מיט אָריענטאַציעס אויף די אַלע דערמאָנטע מלוכות. דער מיטינג איז געווען אַן אויסערגעוויינלעך שטורעמדיקער. עס איז געווען דערצו אַ סכנה פֿון אַ שחיטה אויף יידן. פֿינסטערע כחות האָבן דאָן געאַרבעט גאַנץ ענערגיש. די געפֿליטן האָבן זיך צעקאָכט און מ'האָט איינער דעם אַנדערן נישט געהערט, נישט געוואָלט הערן. דער עולם איז אָבער געווען אויסערגעוויינלעך צעשרויפֿט, צעטומלט.

אַ נ ס ק י, וואָס איז דאָרטן אויך געווען, האָט געפּרוווט איינשטילן די געמיטער, האָט זיך דערוועגט אַרויסצוזאָגן, אַז מען פֿאַרשטייט שלעכט דעם סאָציאַליזם, אַז מען שטעלט נישט ריכטיק די נאַציאָנאַלע פֿראַגע... מער האָט ער נישט געדאַרפֿט. ס'איז געוואָרן אַ געפּילדער, אַ ליאַרעמדיק געפּילדער. מ'האָט גאָרנישט געהערט, וואָס ער האָט געזאָגט, גאָרנישט געוואָלט הערן...

— רעאַקציאָנער, קאָנטער־רעוואָלוציאָנער, בורזשוי און — אַסימילאַטאָר! — האָט זיך געשאָטן איבער זיין קאָפּ פֿון אַלע זייטן...

מען האָט אים גאָרנישט פֿאַרשטאַנען. מען האָט אַנדערש אויפֿגענומען זיינע רייד. ער האָט אין תוך אַפֿילו מסכים געווען מיט געוויסע הויפּט־פּונקטן פֿון דער פֿאַרגעלייגטער רעזאָלוציע און אַנדערע פּונקטן האָט מען, לויט זיין מיינונג, געדאַרפֿט אַנדערש דעפֿינירן אָדער אַנדערש רעדאַגירן!!!... ניין און ניין, „רענעגאַט" און גענוג, — און מ'האָט אים אַרויסגעפֿייפֿט, ספּעציפֿיש־חוצפּהדיק אין פּנים אַריין אַריינגעזונגען די „שבועה" — זיין „שבועה", וואָס ער האָט אַמאָל אויסגעוויטיקט!

ווער עס האָט נישט געזען דאַן אַנסקיס פֿאַרצערט געזיכט, זיינע ריינע־טרויעריקע אויגן, די ווינקלען פֿון זיין מויל מיטן אויסדרוק פֿון טיפֿע־שאַרפֿע יסורים, די ביטערקייט פֿון זיין שמייכל, — דער האָט אויך זיין לעבן קיין מאָראַלישע עינויים נישט געזען...

מ. גנעסין / בערלין

אַנ־סקי און „הבימה"

דאָס ערשטע מאָל האָב איך אַנסקין געזען אין אַ קליין שטעטל אין טשערניגאָווער גובערניע אין 1915, ווען איך בין פֿאַרשליידערט געוואָרן פֿון וואַרשע דורך ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטשעס באַפֿעל, אַז די נישטאַמתע איינוווינער טאָרן נישט בלייבן אין וואַרשע און אין אַ משך פֿון פֿיר און צוואַנציק שעה מוזן זיי פֿאַרלאָזן די שטאָט. בין איך פֿאָרנדיק אַהיים צו טאַטע־מאַמע אַראָפּ אין סערעדינע־בודא זיך זען מיט מיינע קרובים. דאָרטן איז דאַן אויך געווען אַנסקי אין דער פֿאָרם פֿון אַ מלחמה־דאָקטאָר. ער האָט דאַן אויסגעזען ווי אַ סקאַנדינאַווער. איך האָב זיך מיט אים דאַן נישט באַקענט דאָרט, ...ת איך בין געווען פֿאַרנומען מיט מיינע ענינים, און אויך ער האָט דאָרטן פֿאַרבראַכט אַ פּאָר טעג און איז ווייטער געפֿאָרן. זיינע מקורבים האָבן דערציילט, אַז ער איז געפֿאָרן אויפֿן גאַליציאַנער פֿראָנט. צמח איז שוין דאַן געווען אין מאָסקווע און געפֿירט אונטערהאַנדלונגען וועגן אָנהייבן ווידעראַמאָל די אַרבעט אין „הבימה", וואָס איז צעשטערט געוואָרן אין אָנהייב קריג. ער האָט מיר געשריבן, איך זאָל מיך סטאַרען צו קריגן אַ „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ" און קומען אַהין. דאָרטן, אין מאָסקווע, האָט זיך שוין צונויפֿגעקליבן אַ חברה „משוגעדיקע" און — האָט ער מיר געשריבן — אַ שאָד די צייט, וואָס גייט אַוועק.

דאָס לעבן אין די קליינע שטעטלעך איז געוואָרן אַלץ שווערער, און דאָס האַרץ האָט ווי נביאות געזאָגט, אַז מיר שטייען ווי פֿאַר גרויסע געשעענישן און פּורענויות. איך בין גערן געפֿאָרן אין מאָסקווע און זיך „איינגעאָרדנט" אין אַ הויז, וווּ איך פֿלעג דאַרפֿן קומען שלאָפֿן ערשט איינס אַזייגער ביינאַכט און אַוועקגיין פֿון דאָרטן 10 אין דער פֿרי. מען האָט זיך ווידער גענומען פֿאַר דער „הבימה" פֿונסניי. אין דער צייט האָט צמח שוין געדונגען אַ טעאַטער אויף מאָסקוואָרעצקע נאַבערעזשנאַיאַ, מען האָט אים אָנגעהויבן צו רעמאָנטירן און מיר האָבן זיך גענומען צונויפֿשטעלן אַ טרופּע. די וואַרשעווער חברים האָבן זיך צעשפּרייט איבער רוסלאַנד, און ס'איז שווער צו געפֿינען זיי, — האָבן מיר אָנגעהויבן צו זוכן אין מאָסקווע נייע חברים. אין „ראַזסוועט" און „יעווריעיסקאַיאַ זשיזן" האָבן מיר אַנאָנסירט דעם אַדרעס פֿון „הבימה", צמח איז געפֿאָרן קיין אָדעס צו זוכן דאָרטן שוישפּילער. איך בין געבליבן אין מאָסקווע וואַרטן אויף די, וואָס וועלן זיך אָפּרופֿן אויף די אַנאָנסן...

אין יענער צייט איז אין „רוסקאַיאַ וועדאָמאָסטי" געדרוקט געווען אַ קליינע נאָטיץ, אַז דער יידיש־רוסישער שרייבער אַנסקי שרייבט אַ פּיעסע פֿאַר דעם מאָסקווער קינסטלער־טעאַטער, וועלכע

העפט. אין וועלבן זי איז פאַרשריבן, טראָגט דעם נומער 1110 פון דער זאַמלונג מיט אַזאַ טיטל: „בעת די גרויסע יאַרידים אין בערדיטשעוו, בימי בערדיטשעווער רב, איז געווען אַ טעאַטער(2), ווו מ׳האָט נאָכגעמאַכט די תפילה פון דעם בערדיטשעווער רב, און דער בערדיטשעווער רב האָט וועגן דעם געוווּסט".

די מעשה גיב איך ווייטער אין אונזער אויסלייג אָבער מיטן סטיל פון דערציילער:

„אין בערדיטשעוו פלעגן אַמאָל זיין גרויסע יאַרידים, ווי היינט, למשל, אין קיעוו די קאָנטראַקטן. פון דער וועלט פלעגט מען זיך אַהינצו צונויפפאָרן. מ׳פלעגט דאָרט ווייזן אַלע חידושים פון דער וועלט.

„איז אין אַ שטאָט ווייט פון בערדיטשעוו געווען אַ גביר, וואָס האָט געהאַט אַ בן יחיד. נו, אַז ס׳וואַקסט אויס אַ קינד ביי אַזאַ גביר, איז מה יעשה הבן שלא יחטא? איז ווי ער האָט דערהערט, אַז אין בערדיטשעוו איז אַ גרויסער יאַריד, האָט ער געוואָלט פאָרן אויפן יאַריד. האָט אים דער פאָטער דער גביר פאַרוואָליעט (דערלויבט — פּ. ק.) און איינגעשפּאַנט אַ קאַרעטע מיט פיר פערד, מיטגעגעבן אַ סך געלט און אים געשיקט אויסקוקן דעם יאַריד.

„אַז דער בן יחיד איז געקומען קיין בערדיטשעוו, וואָס טוט יאַזאַ בחור? איז ער געגאַנגען אויסקוקן די חידושים. אַמאָל זענען נישט געווען היינטיקע טעאַטערס, נאָר פונדעסטוועגן איז געווען עפּעס אַ באַלאַגאַן, וווּ מ׳האָט געוויזן טעאַטער-שטיק. איז ער געגאַנגען אין דעם טעאַטער. דאָרט האָט מען געוויזן דעם בערדיטשעווער רב, ווי אַזוי יער זעט אויס מיטן שבר (ווייל דער בערדיטשעווער רב האָט געהאַט אַ גרויסן שבר) און מ׳האָט נאָכגעמאַכט, ווי אַזוי ער דאַוונט, ווי ער קריכט אונטער די בענק (ווייל דער בערדיטשעווער רב, בידוע, פלעגט בעת דעם דאַוונען זיין פול אומעטום און קריכן אונטער די בענק פון בית-המדרש). אויך האָט מען דאָרט נאָכגעמאַכט דעם רבינס עבודה, און דער גאַנצער עולם פּריצים (עס מיינט דאָ: לאַבוזעס, הפקר-יונגען — פּ. ק.) האָבן זייער געלאַכט.

„אויף דעם צווייטן טאָג האָט זיך דער בחור מיישב געווען: ער איז דאָך שוין אין בערדיטשעוו, זאָל ער אַריינגיין אָנקוקן, ווי דער בערדיטשעווער רב קריכט אונטער די בענק און ווי אַזוי ער דאַוונט. איז ער אויף דעם צווייטן טאָג געגאַנגען אין קלויז פון בערדיטשעווער רב זעען ווי אַזוי דער רב דאַוונט. ער האָט אויפגעעפנט די טיר און זיך אַנידערגעשטעלט און געקוקט מיט די אויגן אונטער די בענק און זוכט דעם בערדיטשעווער רב, ווייל ער האָט גערעכנט, אַז ער ליגט ערגעץ אונטער אַ באַנק. און דער בערדיטשעווער רב איז געווען ביי זיך אין חדר, איז ער פּלוצלינג אַרויסגעלאָפן פון זיין חדר און צוגעלאָפן צו דער טיר גלייך צום גבירס בן יחיד און האָט אַ זאָג געטון מיט אַ גמרא-ניגון: ס׳איז טאַקע אַזוי, נאָר פאָרט נישט אַזוי!

„דער בחור איז געבליבן שטיין סטאָפּאָם און ער האָט זיך געוווּנדערט פון וואַנען ווייסט ער דאָס און איז פון דעמאָלט אָן געוואָרן זיינער אַ מקורב".

2) פגל. י. ל., יידישע פאַרווײלער אויף די לייפּציגער יאַרידן אין „אַרכיוו פאַר דער געשיכטע פון יידישן טעאַטער און דראַמע", ב. 1, ז. 450.

פאַרלאַג אַנ-סקי

אויסגעפירט דורכן פאַרלאַג ש. שרעבערק

אַלע ווערק פון ש. אנסקי אין 15 בענדער

1. פון אייביקן קוואַל

1—פאַרצייטיקס: דאָס לעבן פון אַ מענטש. — די צען צייכנס פון משיחן. — דער גיהנום. — דער טורם אין רוים. — אַ זעקעלע מעל. — 2 — חסידיש: אָפּגעלאַכט. — אויף דער וואַך. — אַ דין־תורה מיט גאָט. — דער אַפּטער רב און ניקאָלאַי דער ערשטער. — אַ שטרענגער פּסקדין. — 3 — מתנגדיש: צוויי גדולים. — ר׳ משה מאָנטעפיאָרע און ניקאָלאַי דער ערשטער. — מסירת־נפש. — 4 — אַלערליי: צוויי פּרוכתן. — דער בעל־תשובה. 6 גילדן

2. דראַמען

דער דיבוק. — טאָג און נאַכט. 3.20

3. קאָמעדיעס

פאָטער און זון. — אין אַ קאָנספּיראַטיווער דירה. — דער זיידע. 3.00

4. חורבן גאַליציע

דער יידישער חורבן פון פּוילן, גאַליציען און בוקאָווינע. 1־טע און 2־טע טייל. 5.50

5. חורבן גאַליציע

דער יידישער חורבן פון פּוילן, גאַליציען און בוקאָווינע. 3־טער טייל 5 גילדן

6. חורבן גאַליציע

דער יידישער חורבן פון פּוילן, גאַליציען און בוקאָווינע, 4־טער טייל 4.10

7. אויף די אַלטע יסודות

חנה די קעכין.—מענדל טערק.—שטיפקינדער.—אין שענק. 6.00

8. הומאָרעסקן און לידער

אַשמדאַי. — ברייוופון יענער וועלט. — זייער „הגדה של פסח". — אַרבעטער און פרייהייטס־לידער. 4.20

9. אין שטראָם

(דערציילונגען פון דער רוסישער רעוואָלוציע אין 1905—1906) 3.—

10. זכרונות

1־טע טייל

„חטאת נעורים". — ביי אַנטאָקאָלסקין אין אַטעליע. — אין פּאַסטערינסטיטוט אין פּאַריז. — עקספּראָפּריאַציע. — פּ. ל. לאַווראָוו. — זשאָרזש קלעמאַנסאָ. — ביי אונז פאַרגיסט מען נישט קיין בלוט. — ע. י. קאָנראַדי. — אַ קריסט אַ יידישער קדוש. — „זיסע ערינערונגען". — יצחק לייבוש פּרץ. — דער ריז מענדעלע. — חיים זשיטלאָווסקי. 5.—

11. זכרונות

2־טע טייל (פון דער רוסישער רעוו. באַוועגונג)

הינטער אַ שטומער וואַנט. — גאַפּאָן. — ערשטער באָלשעוויסטישער אויפשטאַנד. — קערענסקיס אָפּענסיווע. — קאָרנילאָווס פאַרשווערונג. — מיין באַגעגעניש מיט קאָמיסאַריאַט. — שתדלנות ביי די באָלשעוויקעס: ניק. טשאַיקאָווסקי און א. סאַווינקאָוו אין וואַרשע 3.40

12. פּיאָנערן

(כראָניק פון די 70־ער יאָרן)

1־טע טייל: די ערשטע שוואַלב. 4.20

13. פּיאָנערן

2־טע טייל: די צוימען־ברעכער. 5.20

14. נאָוועלן

הינטער אַ מאַסקע. — ואהבת לרעך כמוך. — דער הונגעריקער פעדקע. — עם הספר. — אַ גוישער קאָפּ. — צוויי מאַרטירער. — צווישן גרים. — אַ קליינשטעטלדיקער מעפיסטאָ. 4.20

15. פאָלקלאָר און עטנאָגראַפיע

הקדמה. — חיים זשיטלאָווסקי: שלמה־זאַנוויל ראַפּאַפּאָרט, אַנסקי, און דער סאָציאַל־פּאָליטישער פאָלקלאָר. — דער יידישער פאָלקס־גייסט און זיין שאַפן. — די יידישע פאָלקס־שאַפונג. — בלוט־בלבולים אין דער יידישער פאָלקס־שאַפונג. — אָפּשפּרעכעניש און פאַררעדונג ביי די ליטוויש־רוסישע יידן. — וועגן דעם יידישן פאָלקס־ליד. — פאָלקס־קינדער־לידער. — שפּריכווערטער און גלייכווערטלעך. — שפּרוך־ווערטלעך. — יידישע פאָלקס־רעטענישן. — יידישע מלחמה־גלייכווערטלעך. — אַלטע שולן און זייער לעגענדע. — קעגנזייטיקע קולטורעלע איינפלוסן. 8.00

אַלע 15 בענדער — 70 גילדן.

געבונדן אין 10 בענד — 92 גילדן.

געבונדן אין 15 לוקסוס־בענדער — 145 גילדן.

בוכהענדלער, ביבליאָטעקן, שטענדיקע קויפער — ראַבאַטן

אויסשליסלעכער פאַרקויף קאָאָפּ. „ביכער", וואַרשע נאַלעווקי 2a

הייסט „צווישן צוויי וועלטן“, און אַז סטאַניסלאַווסקי האָט זיך זייער גוט אָפּגערופֿן וועגן איר.

די „הבימה“ האָט גענומען גרייטן דעם „היהודי הנצחי“ פּינסקיס מיט מאַרק אַרנשטיינען, וואָס איז דאַן געווען אין מאָסקווע. וואַכטאַנגאָוו איז נאָך דאַן אין חלום נישט געווען ביי אונז. דאַן איז בעל-מחשבות געקומען פֿון פּעטראָגראַד אין מאָסקווע און האָט באַשטעטיקט די ידיעה וועגן אַנסקיס פּיעסע. ה. זלאַטאָפּאָלסקי, וואָס האָט געוווינט אין מאָסקווע, האָט זיך שטאַרק פֿאַראינטערעסירט מיט דער ידיעה. ער האָט איבערגעגעבן אַנסקין, אַז אויב ער וועט זיין אין מאָסקווע, זאָל ער מיט זיך מיטנעמען דאָס שטיק, כדי באַקענען מיט דעם די יידישע שרייבער, וואָס האָבן געוווינט אין מאָסקווע. אין דער זעלבער צייט, דאָס איז געווען אין 1916, האָט צמח געפֿירט אונטערהאַנדלונגען מיט סטאַניסלאַווסקין, ער זאָל די „הבימה“ נעמען אונטער זיין השגחה, מחמת די פּראָבן, וועלכע מיר האָבן געמאַכט אויף „היהודי הנצחי“ זענען אונז איבעריק נישט געפֿעלן געוואָרן. מיר האָבן געפֿילט, אַז נישט דאָס זוכט און וויל די „הבימה“. סטאַניסלאַווסקי האָט שוין דאַן געוווּסט וועגן די „הבימה“-זוכענישן און פּאַרוונגען. העראווייל האָט שוין די „הבימה“ געציילט ביי אַ 10—12 חברים, וועלכע זענען געבליבן דער יסוד פֿון דער „הבימה“ אויך שפּעטער.

אין איינעם אַ פֿרימאָרגן באַקומען מיר, צמח און איך, אַן איינלאַדונג פֿון ה. זלאַטאָפּאָלסקין אויף אַ מיטאָג, און נאָכן מיטאָג וועט אַנסקי לעזן זיין ניי שטיק, וואָס ער האָט זי געשריבן פֿאַרן מאָסקווער קינסטלער-טעאַטער.

דאַן האָב איך אַנסקין געזען דעם צווייטן מאָל.

אָבער גאַנץ אַנדערש האָט ער איצט אויסגעזען: פֿיל עלטער און טרויעריקער ווי צום ערשטן מאָל. ביי אַ גרויסן טיש מכל-טוב זענען געזעסן שריפֿטשטעלער און כלל-טוער, וואָס די פּאָר מלחמה-יאָרן האָט זיי איינגעבראָכן און שטאַרק פֿאַרעלטערט. אויך אַנסקי איז דאַן געווען אַ צעבראָכענער מיט אַ גרויסן וועלט-צער און זיינע ווייכע אויגן. צווישן די דינע פֿינגער האָט ער געהאַלטן איין פּאַפּיראָס נאָכן צווייטן און גערויכערט אָן אַ שיעור. נאָך יעדן געריכט — אַ פּאַפּיראָס. דער מיטאָג האָט לאַנג געדויערט, מען האָט דערווייל גערעדט פֿון יידישן שלעכטן מצב אויפֿן פֿראָנט און אין לאַנד, און די פּעטראָגראַדער אורחים, וואָס זענען געווען מקורבים צו די הייכע ספֿערן, האָבן דערציילט מעשיות פֿון ראַספּוטין און אַנדערע. בעל-מחשבות, שמואל טשעטשנאָוויץ און להבדיל בין חיים למתים, חיים גרינבערג, סעמיאַטיצקי און איך זענען געזעסן אין אַ ווינקל טיש און — את חטאי אני מזכיר — געמאַכט „לחיים“ ווי סדאַרף צו זיין... מיר האָבן געזונגען דעם „מפּני מה“, מיט וואָס דער „דיבוק“ הייבט זיך אָן. איך האָב נישט געוווּסט פֿון דעם, אַז דאָס שטיק, וואָס אַנסקי וועט לייענען, הייבט זיך אָן מיט דעם ניגון. אָבער, אַז איך האָב דערהערט דעם ניגון, האָב איך זיך דערמאָנט, אַז מיין פּאַטער פֿלעגט אים שטענדיק ייט כסלו מיט זיינע חסידים זינגען.

ה. זלאַטאָפּאָלסקי, וועלכער שטאַמט אויך פֿון די ליבאַוויטשער חסידים און איז אַ „יודע נגן“ אין חסידישע ניגונים, דאָט זיך צעזונגען גאַנץ ברייט. דער גאַנצער טיש האָט אונטערגעכאַפּט און ס׳איז טאַקע געשאַפֿן געוואָרן אַ שטימונג פֿון „הדבוק“. אַנסקי האָט פֿאַרמאַכט זיינע טרויעריקע אויגן און אָנגעהויבן צו ברומען „מפּני מה“. בעל-מחשבות האָט זיך פֿון גרויס התלהבות צעגאָסן מיט זיין הייזעריקן קול און ער האָט געשטאַרקט די שטימונג. אַנסקי איז אויפֿגעשטאַנען און געזאָגט, אַז איצט ווילט זיך לעזן דאָס שטיק.

דער גאַנצער עולם איז אויפֿגעשטאַנען פֿון טיש און איז אַריין אין אַ צווייטן צימער, אין וועלכן ס׳איז שוין געווען צוגעגרייט אַ קליין טישל אין אַ ווינקל מיט אַ לאָמפּ פֿאַר אַנסקין. אין צימער איז געווען גאַנץ טונקל. דער עולם האָט זיך צעזעצט אויף די פּלעצער. אַנסקי האָט אָנגעהויבן — אָן הקדמות — צו זינגען „מפּני מה“, און אין אַ משך פֿון אַ צוויי מיט אַ האַלבער שעה האָט ער איבערגעלייענט דעם „הדבוק“ אָן אַ הפסקה. מיר אַלע זענען געזעסן שטאַרק געשפּאַנט.

שטילערע און צוואַנציק מאָן זענען געווען דאַן אויף דער פֿאַרלעזונג, און אַלע זענען געזעסן פֿאַרכישופֿטע און נישט געפֿילט ווי די צייט גייט. אַנסקי האָט צוגעגעבן די אינטאָנאַציע פֿון יעדן טיפּ אין דער פּיעסע. איך געדענק זייער גוט, ווי ער האָט געוואָלט באַטאָנען יעדער בטלנס קול, כדי מיר, צוהערער, זאָלן זיך אָריענטירן. אויך די אָרעמע ווייבערס קולות פֿונם צווייטן אַקט האָט ער זיך געפּרוּווט נאָכצומאַכן.

אַז מיר זענען געגאַנגען אַהיים האָט שוין אָנגעהויבן צו טאָגן. מיר האָבן געטראַכט ווי אַזוי די פּיעסע וועט קלינגען אין העברעיש. אַנסקי האָט זייער געוואָלט, אַז ביאַליק זאָל זי איבערזעצן.

ה. זלאַטאָפּאָלסקי האָט ביי אַנסקין געקויפֿט דעם „דבוק“ און עס געגעבן דער „הבימה“ במתנה.

אַ דריטן מאָל האָב איך אַנסקין געזען אין „הבימה“, ווען וואַכטאַנגאָוו איז שוין געווען אונזער לערער און אונז געהייסן זיך אָפּזאָגן פֿונם טעאַטער, וואָס מיר האָבן געדונגען און געדעמאָנסטרירט און פֿון דעם „היהודי הנצחי“, וואָס מיר האָבן געדעפּעטירט. מיר האָבן אָנגעהויבן לערנען פּונקט ווי סטודיאַנטן-שילער. דאַן איז אַנסקי איין מאָל געקומען זען אין הערן אַ לעקציע. סטאַניסלאַווסקי האָט זיך דאַן געהאַט אָפּגעזאָגט צו שטעלן ביי זיך דעם „הדיבוק“, נאָך דעם ווי ער האָט אַריינגעלייגט אין די פּרובן אַ סך אַרבעט. ער האָט געהאַלטן, אַז די „הבימה“ וועט בעסער פֿאַרשטיין די פּיעסע און בעסער זי אויפֿפֿירן.

אַנסקי איז געווען דערמיט זייער אומצופֿרידן. אינגיכן איז ער אַוועקגעפֿאָרן קיין ווילנע, און ער האָט טאַקע נישט זוכה געווען צו זען דעם „הדבוק“ אין „הבימה“, וואָס שפּילט אים מיט אַזאַ ערפֿאָלג שוין קרוב צו זיבן הונדערט מאָל אין גאָר דער וועלט.

פ. קאָן / ווילנע

פֿון ש. אַנסקיס פֿאָלקלאָריסטישע זאַמלונגען

אַ מעשה וועגן אַ ספּעקטאַקל אין די צייטן פֿון ר׳ לוי יצחק בערדיטשעווער

עס איז ממש אַ נס פֿאַר דער פֿאָרשונג פֿון דער יידישער אָנגעווענדעטער קונסט, עטנאָגראַפֿיע און פֿאָלקסשאַפֿונג, וואָס ש. אַנסקי האָט אין 1912 אָרגאַניזירט זיין היסטאָריש-עטנאָגראַפֿישע עקספּעדיציע. אַדאַנק דעם איז אין וואָלין און פּאָדאָליע אָפּגעראַטעוועט געוואָרן כאָטש אַ טייל, כאָטש אַ זכר (אין פֿראַקטפֿולע פֿאָטאָגראַפֿיעס) פֿון יידישן קונסט-פֿאַרמעגן און זיינע פֿאַרשיידנסטע פֿאַרמען — „אין דער לעצטער מינוט“ — איידער עס איז אויסגעבראָכן די מלחמה, וועלכע האָט צוזאַמען מיט די שפּעטערדיקע פּאָגראָמען און אַנדערע פֿרעניותן גראָד אין די קאַנטן געמאַכט אַ תל פֿון אַזוי פֿיל דענקמעלער פֿון יידישער מאַטעריעלער און גייסטיקער קולטור.

באַזונדערס שטעלן פֿאָר אַנסקיס פֿאָלקלאָריסטישע זאַמלונגען אַ גרויסן אוצר פֿון יידישער פֿאָלקסשאַפֿונג. אַ טייל פֿון די דאָזיקע זאַמלונגען געפֿינט זיך, ווי באַקאַנט,1) זינט פֿרילינג 1929 אין ווילנע אין רשות פֿון דער היסטאָריש-עטנאָגראַפֿישער געזעלשאַפֿט, וואָס איז געגרינדעט דורך אַנסקין און טראָגט זיין נאָמען. דער איבעריקער טייל פֿון אַנסקיס זאַמלונגען איז, ווייזט אויס, פֿאַרבליבן אין רוסלאַנד.

*

פֿון דער ווילנער זאַמלונג וויל איך דאָ ברענגען אַ טשעקאַווע פֿאָלקס-מעשה, וועלכע איז אַן אָפּקלאַנג פֿון יידישן פֿאַרוויילונגס-לעבן אין סוף 18-טן י״ה אין די צייטן פֿון ר׳ לוי יצחק בערדיטשעווער.

די מעשה איז אויפֿגעטומען געוואָרן אין זשיטאָמיר, און דאָס

1) זע מ. שאַליט „דער אַנסקי-אַרכיוו, זיין אינהאַלט און ווערט“ אין די „ליטעראַרישע בלעטער“ 1929, נומער 16.